

Udviklingen i den personlige indkomstfordeling 1870-1986

Rewal Schmidt Sørensen
Danmarks Statistik

SUMMARY: The reduction in the inequality of the households' income distribution in Denmark is primarily concentrated in two periods: the »take-off« phase (1870-1900) and World War II and nearby years (1938-1948). Changes in the population's age-structure have aided the trend towards equalization prior to World War II while the opposite is true after the war. Social policy has dominated the redistributive efforts of Government although not as much as previously believed. Changes in industrial structure counteracted a more equal distribution in the period 1939-61. Two new inequality measures are suggested.

Den personlige monetære indkomst i en periode er formentlig den væsentligste determinant for enkeltindividets økonomiske velfærd i en markedsøkonomi, idet indkomsten fastlægger individets monetære forbrugsmuligheder pr. periode – uden at dennes formueposition ændres. Alene derfor, er fordelingen af de personlige indkomster interessant ud fra en samfundsvidenskabelig synsvinkel. Den danske forskningsmæssige indsats på området har dog været ret beskedet (jf. f.ex. Viby Mogensen 1987), og en sammenhængende undersøgelse af perioden 1870-1986, som findes statistisk belyst, er det svært at få øje på. De undersøgelser som foreligger (f.ex. Bjerke 1957, Caspersen 1961, Egmos 1985 og DØR 1967), dækker typisk enten kun en relativ kort periode og/eller indeholder alene fordelingsberegninger for enkelte udvalgte år.

I denne artikel resumeres resultaterne fra en ny analyse af udviklingen i den personlige indkomstfordeling, hvor stort set hele det tilgængelige skattestatistiske materiale blev inddraget. Hovedvægten lægges på perioden fra begyndelsen af 1900-tallet og frem til slutningen af 1960'erne, idet denne periode synes svagest belyst i tidligere undersøgelser.

Forinden gennemgås en række af de ikke ubetydelige problemer i forbindelse med indkomstfordelingsmåling.

Artiklen bygger på min afhandling ved polit-studiet, Sørensen 1989. Cand.polit. Gunnar Viby Mogensen takkes for inspirationen til afhandlingens emne, samt kommentarer til denne artikel. Eventuelle fejl, udeladelser, etc. er naturligvis alene mit ansvar.

Udviklingen i den personlige indkomstfordeling 1870-1986

Rewal Schmidt Sørensen
Danmarks Statistik

SUMMARY: The reduction in the inequality of the households' income distribution in Denmark is primarily concentrated in two periods: the »take-off« phase (1870-1900) and World War II and nearby years (1938-1948). Changes in the population's age-structure have aided the trend towards equalization prior to World War II while the opposite is true after the war. Social policy has dominated the redistributive efforts of Government although not as much as previously believed. Changes in industrial structure counteracted a more equal distribution in the period 1939-61. Two new inequality measures are suggested.

Den personlige monetære indkomst i en periode er formentlig den væsentligste determinant for enkeltindividets økonomiske velfærd i en markedsøkonomi, idet indkomsten fastlægger individets monetære forbrugsmuligheder pr. periode – uden at dennes formueposition ændres. Alene derfor, er fordelingen af de personlige indkomster interessant ud fra en samfundsvidenskabelig synsvinkel. Den danske forskningsmæssige indsats på området har dog været ret beskedet (jf. f.ex. Viby Mogensen 1987), og en sammenhængende undersøgelse af perioden 1870-1986, som findes statistisk belyst, er det svært at få øje på. De undersøgelser som foreligger (f.ex. Bjerke 1957, Caspersen 1961, Egmos 1985 og DØR 1967), dækker typisk enten kun en relativ kort periode og/eller indeholder alene fordelingsberegninger for enkelte udvalgte år.

I denne artikel resumeres resultaterne fra en ny analyse af udviklingen i den personlige indkomstfordeling, hvor stort set hele det tilgængelige skattestatistiske materiale blev inddraget. Hovedvægten lægges på perioden fra begyndelsen af 1900-tallet og frem til slutningen af 1960'erne, idet denne periode synes svagest belyst i tidligere undersøgelser.

Forinden gennemgås en række af de ikke ubetydelige problemer i forbindelse med indkomstfordelingsmåling.

Artiklen bygger på min afhandling ved polit-studiet, Sørensen 1989. Cand.polit. Gunnar Viby Mogensen takkes for inspirationen til afhandlingens emne, samt kommentarer til denne artikel. Eventuelle fejl, udeladelser, etc. er naturligvis alene mit ansvar.

1. Årsindtægtsmetoden contra livsindkomstberegninger

Baseres fordelingsanalyser på årsdata, den såkaldte *årsindtægtsmetode*, skal der ubetinget fokuseres på udviklingen, idet selve ulighedsniveauet, isoleret set, ikke kan gives nogen meningsfuld tolkning. Årsindtægtsmetoden er dog ikke uproblematisk, da de beregnede fordelingsmål bl.a. vil afhænge af forskelle i konjunkturforhold og populationens aldersstruktur i de enkelte år. Det er foreslået helt at erstatte årsindtægtsmetoden med livsindkomstberegninger (se f.ex. Dich 1973). I praksis må disse foretages ud fra tværnsnitsdata, hvorfor beregning af livsindkomstfordelingsmål for enkelte år, baseret på livsindkomstberegninger, vil være rene abstraktioner.

I modsætning hertil, vil fordelingsmål beregnet via årsindtægtsmetoden beskrive den faktisk observerede fordeling af indkomster, hvilket klart må foretrækkes.

En frugtbar udnyttelse af årsindtægtsmetoden fordrer dog, at totalpopulationens indkomstfordeling (totalfordelingen) så vidt muligt opsplittes med henblik på fastlæggelse af de faktorer, der har forårsaget den observerede udvikling i indkomstfordelingen.

I praksis er det naturligvis datamaterialet, der bestemmer mulighederne for opsplittning af totalfordelingen. De resultater, som præsenteres i den empiriske undersøgelse, er baseret på beregninger, hvor materialeudnyttelsen er søgt optimeret i så henseende.

2. Valg af fordelingsmål

Indkomstdata ordnet efter stigende størrelse indbyder oplagt til forsøg på at »fitte« data med en teoretisk fordelingsfunktion, og derefter anvende funktionens estimerede parametre som fordelingsmål. De mest kendte forsøg indenfor denne tradition er anvendelsen af den logaritmiske normalfordeling og Paretofordelingen. Generelt må dog konstateres, at konstruktionen af sådanne *fordelingsbundne* mål sjældent lykkes, idet den teoretiske fordelingsfunktion næsten aldrig »fitter« data tilfredsstillende – typisk er der problemer med samtidig tilpasning i »begge ender«. Metoden synes mest anvendelig på lønfordelinger, hvor populationen er relativt homogen.

I praksis er man derfor henvist til at anvende *fordelingsfrie* indkomstfordelingsmål, hvor fordelings karakteristika søges sammenfattet i et enkelt tal. Disse mål udtrykker generelt fordelings ulighed ud fra nogle ganske bestemte forudsætninger om, hvilke vægte omfordelinger af indkomst på forskellige indkomstniveauer skal tillægges. Typisk er disse »vægtforudsætninger« en integreret bestanddel af selve fordelingsmålet, men i de senere år er også konstrueret mål, hvor »vægtforudsætningerne« kan specificeres via en parameter.

Herhjemme er der en lang tradition for at anvende den *maximale udjævningskoefficient* (*MU*) i fordelingsanalyser, hvilket efter min vurdering er et godt valg: *MU* er nemlig alle andre fordelingsmål overlegne med hensyn til tolkningsvenlighed. *MU* angiver hvor stor en andel af den samlede indkomstmasse, der skal flyttes fra populationen med en-

keltindkomster over totalfordelingens middelværdi (gennemsnitsindkomst), μ , til de øvrige, for at få en helt lige fordeling – altså:

$$MU = F(\mu) - \phi(\mu); \text{ hvor,} \quad (1)$$

$F(\mu)$ = populationsandel med enkeltindkomster, der er mindre end eller lig μ

$\phi(\mu)$ = denne populations andel af den samlede indkomstmasse

Den væsentligste ulempe ved MU er, at den ikke påvirkes af omfordelinger på samme side af middelværdien. Traditionelt er der blevet kompenseret herfor ved hjælp af de såkaldte *decilberegninger*, hvor populationen deles op i 10 lige store andele, som sammenlignes med de tilhørende indkomstandele. Sammen med MU giver dette ikke mindre end 11 tal, hvis udvikling skal følges i analyseperioden. Dette er oplagt en temmelig uelegant måde at klare problemet på, idet »kunsten« ved fordelingsmåling må være at give en rimelig dækkende beskrivelse af fordelingen via så få tal som muligt.

Derfor skal foreslås beregning af følgende to supplerende MU 'er:

$$MUF = F(u)/F(\mu) - \phi(u)/\phi(\mu) \quad (2)$$

$$MUR = [1-\phi(0)]/[1-\phi(\mu)] - [1-F(0)]/[1-F(\mu)]; \text{ hvor}$$

u = gennemsnitsindkomsten for populationen med enkeltindkomster mindre end eller lig μ – altså gennemsnitsindkomsten for de »fattige«

0 = gennemsnitsindkomsten for de øvrige, dvs. de »rige«

MUF angiver således hvor stor en andel af de »fattiges« indkomstmasse, der skal flyttes fra dem med enkeltindkomster i indkomstintervallet $[u;\mu]$ til dem i intervallet $[0;u]$, såfremt alle de »fattige« skal have samme enkeltindkomst, u . MUR er defineret helt analogt, og angiver hvor stor en andel af de »riges« indkomstmasse, der skal omfordeles for at alle »rige« får enkeltindkomsten 0 . Termerne »fattige« og »rige« anvendes alene af sproglig bekvemmelighed.

MUF og MUR er selvsagt åbne for samme type kritik som MU , idet f.ex. omfordelinger under enkeltindkomsten u ikke påvirker MUF . Men i praksis synes MUF og MUR kombineret med MU at give en ganske dækkende beskrivelse af fordelingsudviklingen – langt mere overskuelig end decilberegninger.

Analyseres fordelingsudviklingen alene ved at beregne MU , MUF og MUR for totalfordelingen, fås et lidet nuanceret billede af de bagvedliggende årsager til udviklingen. Der er derfor behov for dekomponering af totalfordelingen. Indføres symbolerne:

N = antal personer (eller rettere : ansættelser) i totalfordelingen

n_k = antal personer i delpopulation k

a_k = andel af personer i gruppe k , som har enkeltindkomster mindre end eller lig totalfordelingens middelværdi, μ

u_k = gennemsnitsindkomsten for a_k , dvs. gruppe k 's »fattige« – hvor »fattige« altså defineres i forhold til totalfordelingens middelværdi,

kan gruppe k 's bidrag til totalfordelingens MU skrives som:

$$MU_k = n_k a_k / N - n_k a_k u_k / N \mu$$

hvorefter følgende diskrete version af MU fremkommer:

$$MU = \sum_{\forall z} [n_z/N] \cdot (a_z) - \sum_{\forall z} [n_z/N] \cdot (a_z u_z / \mu) ; z = 1, \dots, k, \dots \quad (1a)$$

Denne formulering kan f.eks. bruges som udgangspunkt for kvantificering af aldersstrukturændringers påvirkning af indkomstfordelingen. Defineres den *standardiserede maximale udjævningskoefficient* for periode 1:

$$SMU_1 = \sum_{\forall z} [n_z/N]_1 \cdot (a_z)_0 - \sum_{\forall z} [n_z/N]_1 \cdot (a_z u_z / \mu)_0 ; z = 1, \dots, k, \dots \quad (3)$$

hvor $[n_k/N]_1$ angiver det k 'te aldersinterval's andel af totalpopulationen i periode 1 – da kan SMU_1 tolkes som den MU , der ville være målt i periode 1, såfremt alene aldersfordelingen var ændret fra periode 0 til 1.

Beregninger baseret på direkte standardisering bygger i følge sagens natur på en partiel betragtning, hvorfor SMU -beregninger alene skal ses som en illustrerende kvantificering af aldersstrukturændringernes betydning for indkomstfordelingen. Dekomponeringen af totalfordelingens MU kan raffineres yderligere, idet MU kan opsplittes i den maximale udjævning, som kan opnås ved omfordeling henholdvis indenfor og imellem grupperne (intern og eksternt udjævning). Endvidere kan beregnes elasticiteter, der belyser MU 's følsomhed overfor ændringer i gruppernes størrelse, gennemsnitsindkomst, etc.. Det vil sprænge denne fremstillings rammer at gennemgå disse relativt komplicerede udledninger, hvorfor interesserede henvises til Sørensen 1989. Analysen af sammenhængen mellem ændringer i erhvervsstruktur og indkomstfordeling i afsnit 4 bygger primært på sådanne beregninger.

3. Empiriske målingsproblemer

De mere tekniske problemer i forbindelse med udvælgelse af det »rigtige« fordelingsmål, jf. ovenfor, synes kun at være af begrænset størrelsesorden, når de sammenlignes med de empiriske målingsproblemer, som anvendelse af den danske skattestatistik

frembyder. De vigtigste gennemgås i det følgende, omend pladshensyn tilsiger, at denne gennemgang kun kan tjene som en nødtorftig oversigt.

Når fordelingsberegninger for flere perioder skal sammenlignes, vil det være ideelt, hvis både indkomstbegrebet og populationen er helt ens i hele perioden.

Det er indlysende, at populationen indholdsmæssigt altid vil variere over tid, idet demografiske forskydninger influerer på populationens sammensætning. Ét mindstekrav skal imidlertid være opfyldt: populationen skal begrebsmæssigt, dvs. *ansættelsesenheden*, være den samme i hele analyseperioden. Sammenligning af fordelingsmål beregnet på basis af indkomstdata for henholdsvis ansættelsesenheden »husstand« og »alle skattepligtige personer« er selvsagt ganske meningsløs – både med hensyn til sammenligning af fordelingsmålenes niveau og udvikling.

I perioden 1870-1968 dækker skattestatistikens ansættelsesenhed alle personer med fradrag af gifte kvinder (gifte kvinders indkomster opgøres hos manden) – dog indkomstansættes børn under 18 år uden indkomst ikke.

Da pardannelsen i denne periode stort set er identisk med ægteskab, må skattestatistikens ansættelsesenhed anses for en ganske god proxy for »husstanden« – og dermed for forbrugsenheden.

Fra 1976 og frem foreligger indkomstoplysninger for »enlige + ægtepar«, hvilket med to (væsentlige!) undtagelser svarer til den tidligere ansættelsesenhed. For det første sker en markant ændring af samlivsformerne, hvilket gør, at en civilstands-kategorisering er mindre velegnet som proxy for »husstanden«. For det andet indkomstansættes alle personer over 15 år (eksakt alder), hvorfor der tilgår mange nul-indkomstansættelser.

Begge forhold indikerer, at det statistisk målbare ulighedsniveau øges fra 1976 – og niveauet kan derfor ikke sammenlignes med de tidligere tal. Da bestanden af ægteskaber stadig er relativ stor, må en vis sammenlignelighed med hensyn til udviklingen dog antages at være rimelig.

Ved kildeskattens indførelse i 1970 er det ellers »alle skattepligtige personer«, som er den mest benyttede ansættelsesenhed. Da »alle skattepligtige personer« også inkluderer et stort antal gifte kvinder med nul-indkomster, er fordelingsberegninger baseret på denne ansættelsesenhed overhovedet ikke sammenlignelige med tallene før 1970 – hverken mht. til niveau eller udvikling. Endvidere bevirker anvendelse af »alle skattepligtige personer« som ansættelsesenhed, at korrespondancen mellem ansættelses- og forbrugsenhed helt går tabt, hvilket i sig selv må anses for mindre heldigt.

Akkurat som for ansættelsesenheden må kræves, at *indkomstbegrebet* er ens i de perioder, der sammenlignes. Fastlæggelse af det konkrete indhold af skattestatistikens indkomstbegreb er dog problematisk, da det påvirkes af ændringer i skattelovgivningen, som overhovedet ikke determineres af hensynet til data's anvendelighed i fordelingsanalyser. Endvidere vil skift i graden af underdeklaration indvirke på fordelingsmålin-

gen. Egentlige korrektionsmuligheder for disse ulemper foreligger ikke, hvilket klart indbyder til forsigtig tolkning af resultaterne.

Ved fordelingsanalyser skal især tages hensyn til forskelle i de tre formelle indkomstbegreber, som anvendes i perioden 1870-1986.

Frem til og med 1966 anvendes begrebet *ansat indkomst*, som dækker over den skattepligtige indkomst fratrukket det foregående års pålignede skat (det såkaldte skattefradrag). Den ansatte indkomst er derfor et approximativt udtryk for den disponible indkomst, som angiver ansættelsesenhedernes muligheder for *privat forbrug*.

I perioden *1967-68* kendes fordelingen af skattepligtig indkomst på »husstande«, men disse data kan ikke anvendes til sammenligning med tallene før eller efter, på grund af skift i hhv. indkomstbegreb og ansættelsesenhed, jf. ovenfor.

Fra 1970 indeholder statistikken generelt oplysninger om både bruttoindkomstens og den skattepligtige indkomsts fordeling. En række ændringer i bruttoindkomstdefinitionen i perioden *1970-76* gør dog, at alene den *skattepligtige indkomst* er velegnet til at belyse fordelingsudviklingen i hele perioden *1970-86*.

Anvendelse af den skattepligtige indkomst i analysen bevirker, at det er fordelingen af ansættelsesenhedernes monetære forbrugsmuligheder både til *privat og offentligt forbrug*, som undersøges.

Da skattepligtig og ansat indkomst som hovedregel vil være stærkt korrelerede, kan udviklingen i fordelingen af de to indkomstbegreber formentlig sammenlignes (givet ansættelsesenheden er den samme!) – niveauerne vil derimod være forskellige på grund af progressionen i statsskatten.

Ovennævnte praktiske forhold underbygger yderligere, at der i empiriske undersøgelser bør fokuseres på *udviklingen* i den personlige indkomstfordeling.

4. Den empiriske undersøgelse

Gennemgangen af den empiriske undersøgelse er delt i to afsnit. Først analyseres resultaterne i snæver tilknytning til hovedtrækkene i periodens økonomisk-politiske udvikling, hvorefter en række strukturelle ændrings konsekvens for den personlige indkomstfordeling kvantificeres.

4.A. Udviklingen i den personlige indkomstfordeling 1870-1986

Dansk økonomis »take-off« fase, *1870-1900*, ledsages af et markant niveaufald i den økonomiske ulighed, jf. fig. 1.

En væsentlig årsag til den kraftige indkomstudjævning i landdistrikterne er, at industrialiseringen trækker landarbejderne ind til byerne, hvorved en række lave indkomstansættelser fjernes fra landdistrikterne. Afvandringen fra land til by, kombineret med landbrugets strukturomlægning over mod arbejdskraftsintensiv husdyrproduktion,

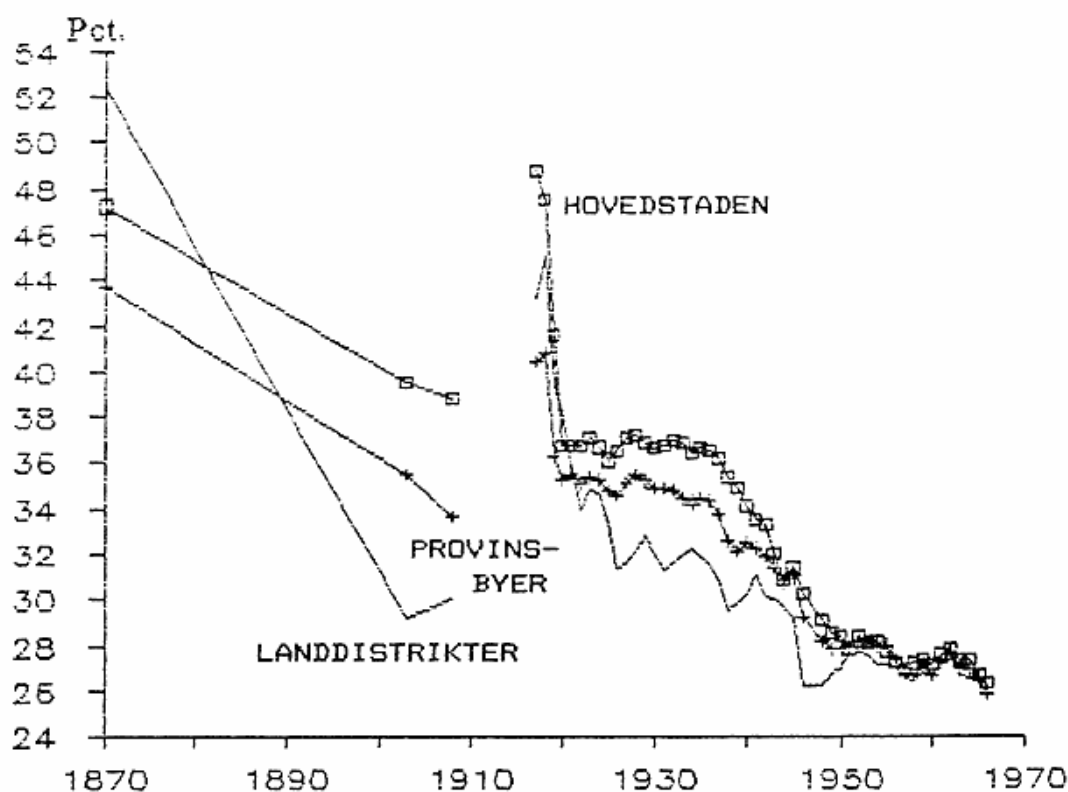

Fig. 1: MU i »land/by« områderne 1870-1966

Anm: For perioden 1870-1937 er de samlede ansatte indkomster under 800 kr. baseret på skøn
 Kilde: Sørensen 1989, Bilag 3, side 6

bevirker, at efterspørgslen efter landarbejdere øges med deraf gunstige virkninger for aflønningen. Udjævnningen på landet understøttes endvidere af andelsbevægelsens fremmarch, der generelt medfører mere ensartet færdigvarekvalitet og mere ens afregningspriser – uafhængig af brugenes størrelse.

Udjævnningen i byerne må tilskrives den lave virksomhedskoncentration, samt arbejderbevægelsens fremgang – især i slutningen af 1800-tallet.

Perioden fra århundredeskiftet til 1. verdenskrig præges af kraftig økonomisk vækst, delvis stimuleret af det internationale efterspørgselspres, som fulgte i kølvandet på de mange krigshandlinger og livlig investeringsaktivitet i Kina, Japan og Rusland.

På arbejdsmarkedet udmønter dette sig i lav ledighed og stabile indkomstforhold for lønmodtagerne. Kombineret med arbejderbevægelsens fortsatte vokseværk og mindre sociale tiltag, bevirker dette, at udjævnningen fortsætter i byerne. I landdistrikterne synes den internationale højkonjunktur at begunstige de selvstændige landbrugere og skævtækker derfor indkomstfordelingen en smule.

Krigsudbruddet efterfølges af kraftige prisstigninger, som i altovervejende grad begunstiger de selvstændige i form af øgede profitter – ikke mindst handelserhvervet oplever et »indtjeningsboom« under krigen. Lønmodtagernes lønninger kan slet ikke følge med prisudviklingen, bl.a. som følge af overenskomsterne fra 1911, hvor den nominelle lønudvikling blev fastlagt for en 5 årig periode. Især de offentligt ansatte må notere sig et kraftigt reallønsfald. Konsekvensen bliver alt i alt en næsten eksplosiv skævtrækning af indkomstfordelingen.

Reallønsfaldet under krigen samt inspirationen fra den russiske revolution giver stødet til en markant fremgang for den syndikalistiske arbejderbevægelse, hvilket manifesterer sig ved overenskomsterne i *de første efterkrigsår*. Skævheden i byernes indkomstfordeling vender derfor næsten tilbage til førkrigniveauet – godt hjulpet af den forbedrede beskæftigelsessituation. På landet medfører det store prisfald på landbrugsvarer, som efterfølger indstillingen af krigshandlingerne, at de selvstændige landbrugeres indtjening reduceres – og ulighedsniveauet normaliseres også her.

Resten af *mellemkrigstiden* karakteriseres af et relativt stabilt ulighedsniveau for hele landet under ét – til trods for periodens stærkt skiftende konjunkturforhold. I landdistrikterne er der dog betydelige år til år variationer, hvilket skyldes en kombination af landbrugets arbejdskraftintensive produktionsform, og at den lønnede medhjælp i udstrakt grad må betragtes som en fast omkostning på kort sigt. Landmændene kan nemlig ikke på kort sigt kompensere for faldende afsætningspriser via afskedigelser, idet dyrene nu engang skal fodres og passes – uanset hvordan priserne arter sig. Byerhvervene er mere frit stillet i så henseende, hvorved de selvstændige bedre kan fastholde deres relative indkomstposition ved konjunkturtilbageslag. Indkomstfordelingens stabilitet i byerne befordres endvidere af den gradvise udbygning af sociallovgivningen, herunder arbejdsløshedsunderstøttelsen, som finder sin foreløbige kulmination i Steinckes socialreform fra 1933.

Landbrugets vanskelige indtjeningssituation igennem 30'erne ændres radikalt ved den *tyske besættelse*, som indvarsler en veritabel guldalder for erhvervet. Da landbruget under besættelsen må basere husdyrproduktionen på selvforsyning med foderkorn nyder især de store og mellemstore brug godt af de rundhåndede »tyskerpriser«, idet disse primært varetager kornproduktionen – uligheden øges da også markant i landdistrikterne, med en »top« i 1941. Som helhed virker den tyske besættelse stimulerende på beskæftigelsen, dels på grund af de gode eksportmuligheder til Tyskland og dels via omlægning til (mindre produktiv) erstatningsproduktion. Endvidere medfører en lang række befæstningsarbejder for tyskerne, at landarbejderne får alternative beskæftigelsesmuligheder.

Den 2. verdenskrig og de første efterkrigsårs højkonjunktur udviser da også *århundredets kraftigste udjævning* af indkomstfordelingen, når bortset fra niveaustyringen umiddel-

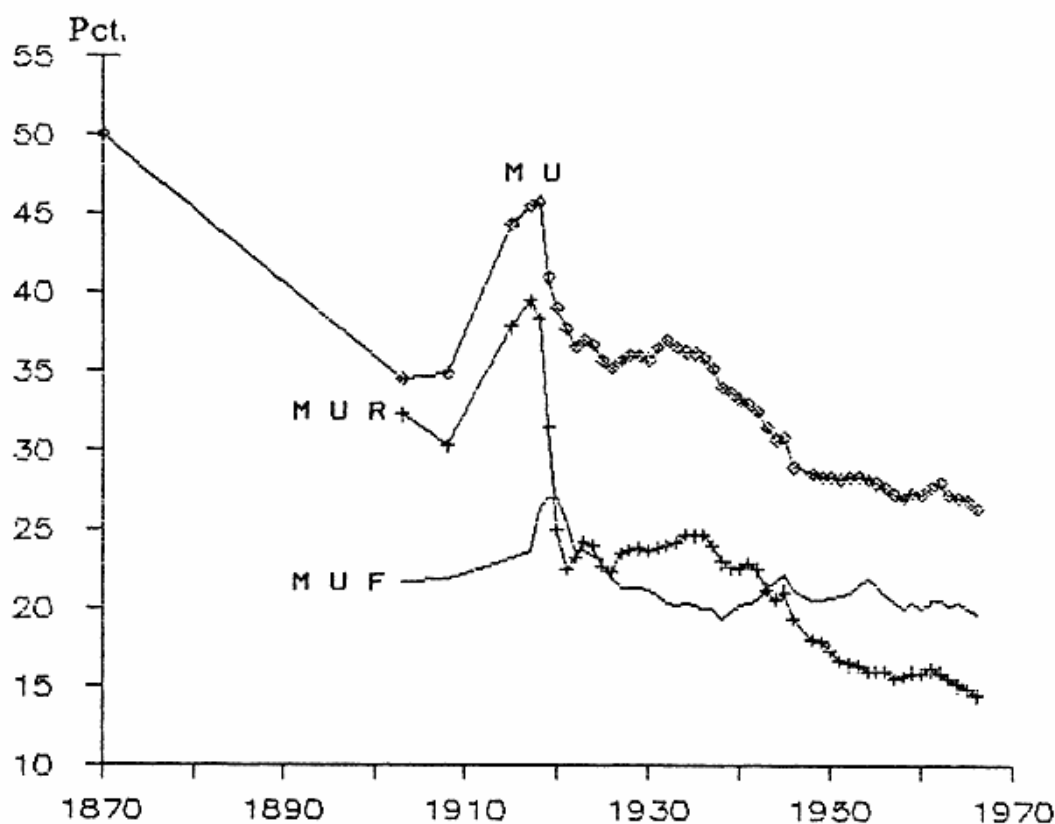

Fig. 2: MU, MUF og MUR for hele landet 1870-1966

Anm: Indkomstbegrebet er ansat indkomst

Kilde: Sørensen 1989, bilag 3, side 18

bart efter 1. verdenskrig. Overgangen til fredsøkonomien i 1945 mærkes især af landbruget, som må acceptere en væsentlig indtjeningsnedgang, hvilket befordrer indkomstudjævningen i de første efterkrigsår.

I perioden fra slutningen af 40'erne til 1966 forekommer kun en svag udjævning af indkomstfordelingen – dog med mindre år til år udsving omkring denne trend. Af fig. 1 ses endvidere, at landdistrikterne ikke længere kører »sololøb«, men stort set følger udviklingen i byerne. Dette hænger sammen med landbrugets aftagende vægt i landdistrikternes indkomstfordeling, som »fyldes op« med udflyttere til forstæderne – altså ansættelsesenheder med bymæssige karakteristika i indkomstmæssig henseende. Endvidere iværksættes en lang række landbrugsstøtteordninger fra slutningen af 50'erne og frem, hvorved de tilbageblevne landbrugsbedrifter kompenseres for den stadig pågående bytteforholdsforringelse overfor byerhvervene. At indkomstfordelingen stabiliseres fra slutningen af 40'erne, skal primært ses i lyset af den omsiggribende regulering af

befolkningens indkomstforhold. Fra det offentlige side sker dette via en stadig udbygning af sociallovgivningen, hvor tildelingskriteriet for de sociale ydelser i stort omfang bliver indkomstbortfald. På arbejdsmarkedet skal fagbevægelsens indsats fremhæves, idet denne effektivt udmønter øget virksomhedsindtjening i tilsvarende lønkrav. Den tid hvor selvstændige ensidigt kan udnytte skiftende konjunkturforhold til egen fordel, må siges at gå på hæld. Endvidere befordres stabiliteten i indkomstfordelingen af den gunstige beskæftigelsessituation - især fra slutningen af 50'erne.

Udviklingen i perioden 1870-1966 er sammenfattet i fig. 2.

Ved at betragte *MUF* og *MUR* fås også et indtryk af udviklingen i fordelings »ender«. Når bortses fra de ekstreme udsving i perioden omkring 1. verdenskrig, er den langsigtede tendens klar. Indkomstfordelingen blandt husstandene med over gennemsnitlige indkomster er blevet markant udjævnet, hvilket formentlig må tilskrives kvindernes øgede erhvervsfrekvens, imens fordelingen blandt de »fattige« har været nogenlunde stabil. Det mindre niveauløft i *MUF* under besættelsen skyldes en skærpelse af sociallovgivningen i denne periode.

Det er en udbredt misforståelse, at den personlige indkomstfordeling, sammenlignet med tidligere, er undergået en kraftig udjævning *efter kildeskattens indførelse i 1970* (se f.ex. Egmoose 1985). Misforståelsen bygger på den, jf. ovenfor, meningsløse sammenligning af fordelingsmål beregnet på basis af forskellige ansættelsesenheder, hvilket klart fremgår af fig. 3.

Fordelingsberegningerne baseret på ansættelsesenheden »alle skattepligtige personer« videregiver indtrykket af en kraftig udjævning i forhold til tidligere. Den eneste nogenlunde relevante sammenligning er imidlertid fordelingsmål baseret på ansættelsesenheden »enlige + ægtepar«, som kun udviser en svag tendens til udjævning i perioden 1976-86.

Årsagen til den kraftige udjævning med ansættelsesenheden »alle skattepligtige personer« illustreres endvidere tydeligt af figuren. Det er udjævningen af de gifte kvinders indkomstfordeling, som slår igennem - en følge af de gifte kvinders stærkt øgede erhvervsfrekvens, der fjerner en stor del af nul-indkomstansættelserne. At dette ikke slår igennem på »husstandenes« indkomstfordeling indikerer, at kvindernes øgede erhvervsdeltagelse i altovervejende grad skyldes kvindefrigørelsen, som har haft gennemslagskraft i alle samfundslag - uafhængig af ægtemændenes indkomstniveau.

4.B. Indkomstfordeling og strukturelle ændringer

Befolkningens *aldersstruktur* ændres radikalt i 1900-tallet, primært som følge af det faldende fertilitetsniveau. Konsekvensen for indkomstfordelingen fremgår af *SMU*-beregningerne i tabel 1.

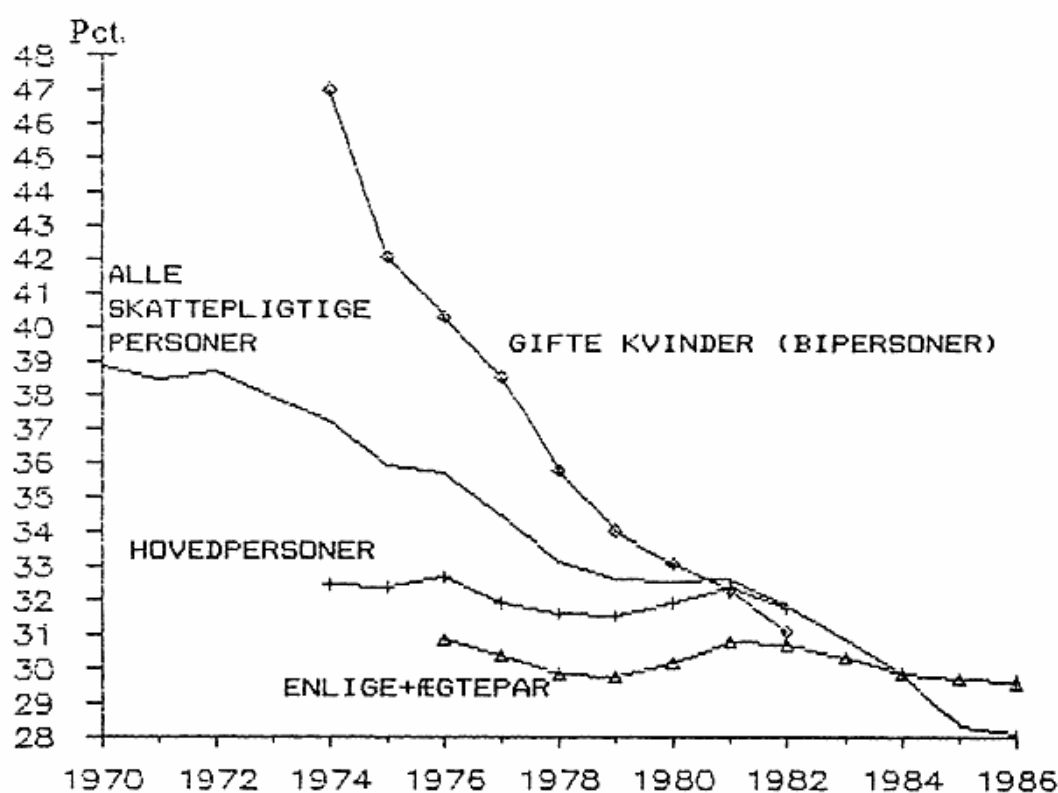

Fig. 3: MU for forskellige ansættelsesenheder 1970-86

Anm: Data tillader ikke konstruktion af tidsserier i hele perioden 1970-86 for alle fire ansættelsesenheder. Indkomstbegrebet er skattepligtig indkomst.

Kilde: Sørensen 1989, bilag 3, side 47 og 53

Data muliggør alene beregninger for årene 1915, 39, 45, 55 og 66. For 1915 er både populations- og indkomstdata imidlertid ret dårlige (Folketællingen 1. feb. 1916), hvorfor *SMU* er beregnet »baglæns« (dvs. at *SMU* for 1915 = *MU* for 1915, givet indkomstforholdene var som i 1939 og aldersstrukturen var som i 1915).

Tallene viser, at aldersstrukturændringerne fra 1915 til 1939 har befordret udjævningen. Sammenligning af *SMU* og *MU* for 1915 er selvsagt ikke særlig interessant på grund af de ekstreme forhold under krigen, hvorfor det mere »normale« niveau for *MU* er repræsenteret ved gennemsnittet af 1921-23 tallene. Med nogen forsigtighed må konstateres, at aldersstrukturforskydningen i mellemkrigstiden – ud fra en partiel betragtning – forklarer ca. 50 pct. af udjævningen.

De ældres andel af den voksne befolkning øges efter 2. verdenskrig, hvilket medvirker til at forklare udviklingen i de øvrige *SMU'er*: såfremt alene aldersstrukturen var ændret i

Tabel 1: Indkomstfordeling og aldersstruktur 1915-66

	1915	Gennemsnit 1921-23	1939	1945	1955	1966
Indeks 1939=100						
MU	131	110	100	91	92	77
SMU	105		100	101	105	106

Kilde: Sørensen 1989, bilag 3 side 68-70

perioden 1939-66 ville ulighedsniveauet have været ca. 6 pct. højere i 1966 end i 1939. At uligheden så rent faktisk reduceres ganske kraftigt, er så meget desto mere bemærkelsesværdigt.

Når ændringer i *erhvervsstrukturens* betydning for indkomstfordelingen skal kvantificeres direkte i relation til *MU* kræves ret komplicerede elasticitetsberegninger, som datamaterialet alene tillader for perioden 1939-61.

I tabel 2 er *MU's* elasticitet mht. til de enkelte erhvervsgruppers størrelse, $E(MU, n_k)$ (dvs. hvor mange procent *MU* ændres, når en erhvervsgruppes størrelse øges med 1 pct.) beregnet for 1939, hvorefter der er foretaget en standardberegning.

De markante ændringer i periodens erhvervsstruktur (søjle B) ses tydeligt at have modvirket indkomstudjævningen, idet *MU* ville have ligget ca. 5 pct. højere såfremt alene erhvervsgruppernes størrelse var ændret i perioden 1939-61. Kun hhv. nedgangen og stigningen i antallet af husassistenter og arbejdere indenfor håndværk og industri har befordret udjævningen.

Da indkomstfordelingen rent faktisk er udjævnet i perioden bliver næste spørgsmål, om udjævningen skyldes omfordelinger indenfor eller imellem grupperne. Her tyder beregninger på, at der primært er sket en udjævning indenfor grupperne. Lidt populært kan siges, at periodens indkomstsolidaritet alene er udstrakt til ens egne fagfæller – og ikke går på tværs af faggrænserne.

Sluttelig skal indkomstudjævningen over de *offentlige finanser* belyses. Analysen baseres på en række undersøgelser af årene 1937, 49, 55 og 63, som det er muligt at gøre nogenlunde sammenlignelige – omend tidligere resumeer ikke helt har været opmærksomme på problemerne i forbindelse hermed.

Traditionelt er udjævningen over de offentlige finanser blevet kvantificeret ved at sammenligne hvor meget en gruppe under en vis indkomstgrænse (typisk »sygekassegrænsen«) hhv. betaler i skatter & afgifter og modtager i sociale ydelser. Fordelingen af skatter & afgifter og sociale ydelser bygger på ret grove skøn. Endvidere kan den samlede udjævning opsplittes i hhv. skattepolitisk udjævning (= skatter & afgifter fordelt pro-

Tabel 2: Erhvervsstruktur og indkomstfordeling 1939-61

k	(A)	(B)	(A)*(B) (promille)
	E(MU,n _k) i 1939 (promille)	Ændring i antal ans. 1939-61 (pct.)	
1. Selvst. ved landbrug	-0.3	-11.3	3.4
2. Landbrugets medhjælp	-0.1	-14.2	1.4
9. Arbejd. i håndv. og ind.	-0.7	23.1	-16.2
3. Andre ved landbrug	ca. 0	-16.1	0
5. Håndværksmestre	ca. 0	-20.9	0
7. Andre selvstændige	ca. 0	7.4	0
8. Funktionærer	ca. 0	38.3	0
10. Tjenestem. og kontor	ca. 0	57.0	0
4. Direktører og fabrikanter	0.2	91.7	18.3
6. Selvstændige handlende	0.2	1.4	0.3
11. Liberale erhverv	0.2	65.3	13.1
12. Husassistenter	0.2	-45.2	-9.0
13. Lærlinge og elever	0.1	151.9	15.2
15. Andre	0.3	78.8	23.6
I alt	0.0	22.7	50.1

Anm.: K-værdierne svarer til de i skattestatistikken anvendte.

Kilde: Sørensen 1989, side 107.

proportionalt med indkomsten fratrukket betalte skatter & afgifter) og socialpolitisk udjævning (= samlet udjævning fratrukket skattepolitisk udjævning).

Enhver meningsfuld sammenligning af resultater beregnet på denne måde fordrer, at den i hvert år analyserede population begrebsmæssigt er ens, samt at der anvendes samme indkomstbegreb ved den proportionale fordeling.

Manglende hensyntagen til førstnævnte forhold har ført til fejlslutningen, at det skattepolitiske element i udjævningen over de offentlige finanser var helt ubetydeligt i 1937 (den analyserede population i Olsen 1948 omfatter alene ansættelser over skattegrænsen). I 1963-undersøgelsen (DØR 1967) konstateres, at forskellen mellem det skatte- og socialpolitiske element bliver elimineret i 1963 – et resultat som dog alene skyldes, at man sammenligner 1955-tallene, beregnet på basis af samlet indkomst med 1963-tal, baseret på ansat indkomst. Korrigeres for disse forhold fås resultaterne i tabel 3.

I perioden 1937-63 ses en klar tendens til øget udjævning over de offentlige finanser –

Tabel 3: Udjævnningen over de offentlige finanser 1937-63.

	1937	1949	1955	1963
1. i pct. af samlet indkomst	6.2	4.8	6.1	8.9
- skattepolitisk andel	17.9	32.4	42.7	31.1
- socialpolitisk andel	82.1	67.6	57.3	68.9
2. i pct. af ansat indkomst	7.5	6.5	8.5	10.8
- skattepolitisk andel	25.0	44.8	52.9	48.6
- socialpolitisk andel	75.0	55.2	47.1	51.4

Kilde: Sørensen 1989, side 114.

dog afbrudt af et mindre fald i 1949. Når fordelingen på hhv. skatte- og socialpolitisk udjævning skal analyseres, må det anses for mest relevant at anvende samlet indkomst (dvs. bruttoindkomst), idet denne er fundamentet for at vurdere progressionen i beskattningen, selvom de faktiske skatteregler tager udgangspunkt i ansat indkomst.

Det fremgår af tallene, at den socialpolitiske udjævning dominerer i hele perioden, men at skattepolitikken næsten »indhenter« denne i midten af 50'erne for herefter at tabe terræn overfor det socialpolitiske element.

Undersøgelser af udviklingen efter 1963, som kan sammenlignes med perioden 1937-63, foreligger ikke. En undersøgelse af forholdene i 1976 og 81 (Hansen 1985) indikerer dog, at den samlede udjævning over de offentlige finanser reduceres fra 1976 til 81, samt at det skattepolitiske element fortsat er vigende. Sidstnævnte er altså en fortsættelse af tendensen fra 1955 til 63 – og skyldes primært at momsens andel af det offentlige indtægtsprovenu øges.

5. Afslutning

Det er blevet foreslået, at »lade glemselens slør sænke sig« over fordelingsanalyser baseret på årsindtægtsmetoden (c.f. Dich 1973, p. 205). De her præsenterede resultater skulle have sandsynliggjort, at det faktisk er muligt at »fravriste« årsindtægtsbaserede data interessante informationer.

At den danske skattestatistik ikke er ideel til beskrivelse af udviklingen i den personlige indkomstfordeling kan ikke undre: den afspejler alene befolkningens skatteevne (i bedste fald), som denne er defineret i skattelovgivningen.

Rent metodemæssigt er der imidlertid intet i vejen med årsindtægtsmetoden. Såfremt man præcist og objektivt kunne definere begrebet økonomisk ulighed mht. hvilken vægt, behov, alder, indsats etc. skulle have i relation til indkomsten – og indsamlede data med henblik på belysning heraf – ville årsindtægtsmetoden være ideel til fordelingsanalyser.

Livsindkomstberegninger søger kun systematisk at korrigere for indkomsternes aldersvariation, hvilket er en ganske utilstrækkelig »løsning«. Førend en alment accepteret definition af det økonomiske ulighedsbegreb foreligger, er årsindtægtsmetoden stadig det bedste udgangspunkt for fordelingsanalyser.

I denne artikel blev fokuseret på de årsager til udviklingen i den personlige indkomstfordeling, som det var muligt at kvantificere på basis af data. Undersøgelsen synes at have resulteret i et mere nuanceret billede af den danske fordelingsudvikling end tidligere fremlagt.

Litteratur

- Bjerke, Kjeld. 1957. Changes in Danish Income Distribution 1939-52. *Income & Wealth Series VT*: 98-154.
- Caspersen, Sven. 1961. *Den personlige indkomstfordeling i Danmark 1908-56*. Afhandling ved polit-studiet, København.
- Dich, Jørgen, S. 1973. *Den herskende klasse*. København.
- Egmoose, Sven m.fl. 1985. *Uligheden, politikerne og befolkningen*. København.
- Hansen, Finn Kenneth. 1985. *Fordelingspolitikken og dens virkninger*. København.
- Olsen, Poul Bjørn og Kampmann, Viggo. 1948. Indkomstudjævningen i Danmark. *Socialt Tidsskrift*, 24: 49-66.
- Sørensen, Rewal Schmidt. 1989. *Udviklingen i den danske personlige indkomstfordeling i 1900-tallet*. Afhandling ved polit-studiet, København.
- Viby Mogensen, Gunnar. 1987. *Historie og Økonomi*. København.
- Det Økonomiske Råd, DØR. 1967. *Den personlige indkomstfordeling og indkomstudjævningen over de offentlige finanser*. København.

Livsindkomstberegninger søger kun systematisk at korrigere for indkomsternes aldersvariation, hvilket er en ganske utilstrækkelig »løsning«. Førend en alment accepteret definition af det økonomiske ulighedsbegreb foreligger, er årsindtægtsmetoden stadig det bedste udgangspunkt for fordelingsanalyser.

I denne artikel blev fokuseret på de årsager til udviklingen i den personlige indkomstfordeling, som det var muligt at kvantificere på basis af data. Undersøgelsen synes at have resulteret i et mere nuanceret billede af den danske fordelingsudvikling end tidligere fremlagt.

Litteratur

- Bjerke, Kjeld. 1957. Changes in Danish Income Distribution 1939-52. *Income & Wealth Series VT*: 98-154.
- Caspersen, Sven. 1961. *Den personlige indkomstfordeling i Danmark 1908-56*. Afhandling ved polit-studiet, København.
- Dich, Jørgen, S. 1973. *Den herskende klasse*. København.
- Egmoose, Sven m.fl. 1985. *Uligheden, politikerne og befolkningen*. København.
- Hansen, Finn Kenneth. 1985. *Fordelingspolitikken og dens virkninger*. København.
- Olsen, Poul Bjørn og Kampmann, Viggo. 1948. Indkomstudjævningen i Danmark. *Socialt Tidsskrift*, 24: 49-66.
- Sørensen, Rewal Schmidt. 1989. *Udviklingen i den danske personlige indkomstfordeling i 1900-tallet*. Afhandling ved polit-studiet, København.
- Viby Mogensen, Gunnar. 1987. *Historie og Økonomi*. København.
- Det Økonomiske Råd, DØR. 1967. *Den personlige indkomstfordeling og indkomstudjævningen over de offentlige finanser*. København.